

8. Metod opisaniya protsessov IDEF3 (IDEF3 Process Description Method). *Nauchno-obrazovatel'naya literatura (Scientific and educational literature)*. Retrieved from <http://libraryno.ru/9-metod-opisaniya-processov-idef3-trpo/>. [In Russian].
9. Syiroezhkina, M. (2010, 19 nov.) DFD metodologiya. Notatsiya, printsipy modelirovaniya (DFD methodology. Notation, principles of modeling). *Na zametku (For your information)*. Retrieved from : <http://www.nazametku.com/dlia-raboty/dfd/>. [In Russian].
10. Petelyak, V. E., Novikova, T. B., Maslennikova, O. E., Mahmutova, M. V., & Agdavletova, A. M. (2015). Data Flow Diagramming: osobennosti postroeniya modeley opisaniya upravleniya potokami dannykh v organizatsionnykh sistemakh (Data Flow Diagramming: peculiarities of building models of data flow control description in organizational systems). *Fundamentalnyie issledovaniya (Fundamental research)*, 2(8), 323—327. [In Russian].
11. Chin, K. S., Zu, X., Mok, C. K., & Tam, H. Y. (2006). Integrated Integration Definition Language 0 (IDEF) and coloured Petri nets (CPN) modelling and simulation tool: a study on mould-making processes. *International Journal of Production Research*, 44(16), 3179—3205.
12. Jeong, K. Y., Wu, L., & Hong, J. D. (2009). IDEF method-based simulation model design and development. *Journal of Industrial Engineering and Management*, 2(2), 337—359.
13. Abibullaev, M. S. (2008). Prikladnyie aspektyi evolyutsionnoy teorii ekonomiki (Applied aspects of the evolutionary theory of economics). *Ekonomika Kryima (Crimean Economy)*, 23, 38—42. [In Russian].
14. Nykoliuk, O. M. (2010). Stiiki konkurentni perevahy pidpriemstva: sutnist, dzherela formuvannia (Sustainable competitive advantages of the enterprise: the essence, sources of formation). *Visnyk Zhytomyrskoho natsionalnoho ahroekolohichnoho universytetu (Bulletin of Zhytomyr National Agroecological University)*, 2(27), 228—239. [In Ukrainian].
15. Chaika, T. O., & Ponomarenko, S. V. (2015). Tekhnoloho-ekonomichni osoblyvosti orhanichnoi soi ta pshenytsi ozymoi na furazh (Technical and economic peculiarities of organic soybean and winter wheat forage). *Visnyk Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva (Bulletin of Uman National University of Horticulture)*, 1, 100—105. [In Ukrainian].

Стаття надійшла 05.06.2019

УДК 339.13.021:339.54(1-6:477)(083.77)
doi.10.33111/vz_kneu.20.19.01.12.082.088

Паєвська Олена О.
Аспірант кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу
ДВНЗ «КНЕУ імені В. Гетьмана»
проспект Перемоги, 54/1, Київ, Україна
e-mail: paievskaya.e@gmail.com
ORCID:0000-0001-7117-6968

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН

Paevskaya Olena
Postgraduate student at the Department of International Trade and Marketing
SHEE «Kyiv National Economic University of Vadym Hetman»
Pobedy avenue, 54/1, Kyiv, Ukraine
e-mail: paievskaya.e@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7117-6968

COMPARATIVE ANALYSIS OF TRADE-ECONOMIC INDICES OF POST-SOVIET COUNTRIES

Анотація. У статті проаналізовано основні торговельно-економічні показники пост-радянських країн: обсягові (кількість укладених регіональних торговельних угод, обсяги прямих іноземних інвестицій), інтенсивності (ВВП на душу населення, рівень безробіття), динаміки (темп зростання промислового виробництва, темп приросту ВВП), структури (структура ВВП, зайнятість за секторами економіки). Визначено ключових торговельних партнерів кожної з досліджуваних держав. Встановлено, що найбільшими з них для України серед інтеграційних об'єднань залишаються СНД та ЄС. Здійснено кореляційний аналіз і надано прогнозну оцінку щодо впливу подальшого нарощення обсягів експорту до зазначених партнерів на ВВП України. Обґрунтовано, що на відміну від світового досвіду, відповідно до якого укладання регіональних торговельних угод та їх поглиблення призводить до нарощення обсягів міжнародної торгівлі та покращення соціально-економічних показників, укладання РТУ в межах пострадянського простору є малоефективним та не призвело до значного зростання експортних товаропотоків досліджуваних держав.

Метою статті є порівняння ключових торговельно-економічних показників пострадянських країн, які дозволяють оцінити рівень соціально-економічного розвитку та ефективність інтеграційних процесів кожної з них.

На пострадянському просторі відбуваються динамічні інтеграційні процеси, зокрема у глобальній і регіональній площині, які через інтенсифікацію міжнародних економічних відносин повинні знайти відображення у покращенні рівня соціально-економічного розвитку досліджуваних держав та їх позицій на світовій арені.

Ключові слова: пострадянські країни, основні торговельно-економічні показники, регіональні торговельні угоди, інтеграційні процеси на пострадянському просторі, прогноз динаміки ВВП та експорту України.

Abstract. Major trade-economic indices of post-Soviet countries such as volume (number of concluded regional trade agreements, volume of direct foreign investment), intensity (GDP per capita, unemployment level), dynamics (industry production growth speed, GDP growth speed), structure (GDP structure, employment in economy sectors) have been analyzed in the article. Key trade partners of each country under study have been identified. It's been established that the major Ukraine partners among integration unions are CIS and the EU. Correlative analysis has been made and forecast estimation concerning the influence of further volume growth of export to the indicated partners on GDP of Ukraine has been provided. It's been grounded that unlike the world experience where regional trade agreements concluding and their extension lead to growth of international trade volume and improvement of social and economic indices, regional trade agreements concluding within the post-Soviet space is ineffective and hasn't led to considerable growth of export trade flows of the countries under study.

The aim of the article is to compare key trade-economic indices of post-Soviet countries which allow us to estimate the level of social-economic development and efficiency of integrating processes of each one of them.

In the post-Soviet space there are dynamic integrating processes taking place, particularly, in global and regional plane, which due to intensification of international economic relations must be reflected in growth of social-economic development level of the countries under study and their position on the world arena.

Key words: post-Soviet countries, major trade-economic indices, regional trade agreements, integration processes in the post-Soviet space, forecasting of GDP dynamics and export of Ukraine.

JELcodes: F10, F15, F17.

Постановка проблеми. Вектор інтеграційних процесів пострадянських країн обумовлює їх соціально-економічний розвиток, аналіз ключових показників котрого, поряд з деякими торговельними показниками, засвідчує їх низьку ефективність для більшості досліджуваних держав.

Аналіз досліджень і публікацій. Нині існує чимало наукових праць основною метою яких є дослідження інтеграційних процесів на пострадянському просторі. Більшість з них присвячена розгляду різноманітних аспектів функціонування Співдружності Незалежних Держав (Кротов М., Шишков Ю., Михайленко А., Шмельов Б.). Важливий внесок у дослідження проблем інтеграційних процесів пострадянських країн та їх основних вектор, у тому числі й у глобальній площині, здійснили вчені Юрченко С., Гусев А., Петров А.

Методологія дослідження. У статті були використані такі методи наукових досліджень: порівняння — при проведенні компаративного аналізу основних торговельно-економічних показників пострадянських країн; кореляційний аналіз та прогнозування — при визначенні залежностей між нарощенням вітчизняного експорту до основних інтеграційних партнерів на ВВП України та здійсненні прогнозу щодо їх подальшого розвитку, метод дедукції при формулюванні висновків.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Напрямам конвергенції пострадянських країн присвячено багато наукових досліджень. Однак, динамічний розвиток глобальних геоekonomічних відносин обумовлює аналіз ефективності обраних векторів інтеграції через підвищення рівня соціально-економічного розвитку досліджуваних країн.

Мета статті. Метою статті є порівняння ключових торговельно-економічних показників пострадянських країн, які дозволяють оцінити рівень соціально-економічного розвитку та ефективність інтеграційних процесів кожної з них.

Виклад основного матеріалу. Інтеграційні процеси на пострадянському просторі, для більшості досліджуваних країн, тривалий час характеризувались екстенсивним розвитком та, відповідно, були низько ефективними, підтвердженням чого може слугувати проведений аналіз їх основних торговельно-економічних показників (табл. 1).

Найбільший рівень ВВП на душу населення, серед досліджуваних країн, характерний для Латвії (76 місце в світі), Литви (63 місце), Естонії (64 місце), Казахстану (79 місце) та Росії (74 місце), найнижчий — Киргизстану та Таджикистану, які за зазначеним показником займають останні позиції не лише серед пострадянських країн, а й решти держав світу, посідаючи 183 та 192 місце відповідно.

Для порівняння, рівень ВВП на душу населення Ліхтенштейну (1 місце серед 228 країн світу) складає –164,993 тис. дол. США, Сполучених Штатів (19 місце) — 59,8 тис. дол. США, Німеччини (27 місце) — 50,8 тис. дол. США [4, 13]. Згідно класифікації економік за рівнем доходів, розробленої Світовим банком, лише Латвія, Литва та Естонія відносяться до держав з високим рівнем доходів. Решта держав відносяться до країн з рівнем доходів вище середнього (Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Туркменістан, Казахстан, Росія), країн з рівнем доходів нижче середнього (Грузія, Україна, Узбекистан, Молдова, Киргизстан), та країн з низьким рівнем доходів (Таджикистан).

Таблиця 1

ОСНОВНІ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ ПОСТРАДІЯНСЬКИХ КРАЇН

ПОКАЗНИКИ	Країни														
	Вірменія	Азербайджан	Білорусь	Естонія	Грузія	Казахстан	Киргизстан	Литва	Латвія	Молдова	Росія	Таджикистан	Туркменістан	Україна	Узбекистан
ВВП на душ. насел. (за ПКС) (тис. дол. США)	9,5	17,5	18,9	31,7	10,7	26,3	3,7	32,4	27,7	6,7	27,9	3,2	18,2	8,8	6,9
Місце в світі (за рівнем ВВП)	142	100	94	64	138	79	183	63	76	162	74	192	96	146	158
Темп приросту ВВП до базового 1990 р., %	13,9	13,1	10,1	7,9	5,6	15,0	5,1	10,4	8,9	5,9	7,0	5,4	19,9	4,6	9,6
Реал. темп зростання ВВП, %	7,5	0,1	2,4	4,9	5	4	4,6	3,9	4,5	4,5	1,5	7,1	6,5	2,5	5,3
Структура ВВП (%)	Промисловість														
	Сільське господарство														
	Послуги														
Зайнятість за секторами економіки (%)	Промисловість														
	Сільське господарство														
	Послуги														
Рівень безробіття	18,9	5	0,8	5,8	na	5	7,1	7,1	8,7	4,1	5,2	2,4	na	9,2	5
Обсяг ПП (млн. \$)	4,7	79,5	19,8	27,1	17,5	161,6	6	20,4	18,8	3,7	535,2	2,3	34,3	67,2	9,3
	0,6	19,6	0,8	10,9	2,5	35	0,7	6,3	3,4	0,3	470,9	0,1	0,1	7,6	na
Зростання промислового виробництва, %	5,4	-3,8	5,6	9,5	6,7	5,8	10,9	5,9	10,6	3	-1	1	1	3,1	4,5
Кількість укладених РТУ (шт.)	9	5	6	42	13	9	8	42	42	8	10	3	5	18	4
Частка експорту, %	0,02	0,09	0,16	0,09	0,03	0,24	0,01	0,17	0,08	0,00	1,78	0,00	0,04	0,23	0,06
Частка імпорту (%)	0,03	0,08	0,16	0,08	0,04	0,19	0,02	0,17	0,08	0,00	1,45	0,00	0,05	0,28	0,09

* на — результати відсутні

Джерело: складено та побудовано автором на основі [9, 12, 15].

Найвищі темпи зростання ВВП на душу населення спостерігаються у Туркменістану — близько 20 % з 0,869 тис. дол. США у 1990 р. до 18,2 тис. дол. США у 2017 р.; Казахстану — 15 % з 1,647 тис. дол. США до 26,3 тис. дол. США у 2017 р., а, також, у Вірменії — близько 14 %, з 0,636 тис. дол. США у 1990 р. до 9,5 тис. дол. у 2017 р.; та Азербайджану — 13,1 % з 1,3 тис. дол. у 1990 р. до 17,5 тис. дол. у 2017 році.

Реальні темпи зростання ВВП досліджуваних країн, є, також, достатньо диференційованими і коливаються від 0,1 % до 7,5 %. Найбільший рівень показника — 7,5 % належить Вірменії. Слід додати, що країна посідає 12 місце серед решти держав світу. Відносно високе значення мають темпи зростання показника й Таджикистану — 7,1 % (19 місце серед країн світу), Туркменістану — 6,5 % (30 місце в світі) Узбекистану — 5,3 % (44 місце в світі), Грузії — 5 % (50 місце в світі). Найнижче значення — Азербайджан — 0,1 % (194 місце в світі), Білорусь — 2,4 % (136 місце в світі), Україна — 2,5 % (135 місце в світі).

Щодо структури ВВП, то найбільший відсоток належить послугам — від 40,4 % (Азербайджан) до 73,7 % (Латвія). Для порівняння, зазначений показник для США становить — 80 %, для ЄС — 70,9 %. Однак, у деяких державах велика частка продовжує належати сільському господарству, зокрема: Таджикистан — 28,6 % (слід відмітити, що частка промисловості у структурі ВВП сягає — 25,5 %), Узбекистан — 17,9 %, Молдова — 17,7 %, Вірменія — 16,7 %, тоді як у провідних державах світу він знаходиться на рівні 1—5 % (США — 0,9 %; ЄС — 1,6 %, Сінгапур — 0 %).

Якщо розглянути структуру зайнятості, то в більшості країнах пострадянського простору питома вага трудових ресурсів залучена до сфери послуг (Білорусь — 66,8 %, Естонія — 76,8 %, Казахстан — 61,6 %, Латвія — 65,8, Литва — 68,1, Україна — 67,8, Узбекистан — 60,9 %). Однак, у деяких країнах, рівень зайнятості у сільському господарстві значно більший, ніж у промисловому секторі: Вірменія (36,3 %), Азербайджан (37 %), Грузія (55,6 %), Киргизстан (48 %), Таджикистан (43 %), Туркменістан (48,2 %), Узбекистан (25,9 %). Тобто, в епоху четвертої індустріальної революції, діджиталізації, інтелектуалізації тощо, достатньо велика частка працездатного населення пострадянських країн залучена в сільськогосподарський сектор, що наряду з іншими факторами (наприклад, питоною вагою сільського господарства у структурі ВВП) є більш характерним для аграрної епохи розвитку суспільства.

Розглянемо рівень безробіття досліджуваних країн. Найвище значення у Вірменії (18,9 %), України (9,2 %), Латвії (8,7 %), дещо перевищують природний рівень безробіття (5—6 %) — Литва (7,1 %) та Киргизстан (7,1 %); нижче природного рівня безробіття — Білорусь (0,8 %) і Таджикистан (2,4 %), показники решти країн — знаходяться в межах природного значення. Згідно закону Оукена, перевищення фактичного рівня безробіття над природним на 1 % призводить до втрати реального ВВП держави по відношенню до потенційного на 2—3 %. Тобто, через високий рівень безробіття Вірменія втрачає близько 28 % від потенційного ВВП, Україна і Латвія — близько 8 %. Також, усе це може призвести до загострення соціально економічних проблем, падіння рівня заробітних плат, зростання еміграції висококваліфікованих кадрів і погіршення криміногенної ситуації в країні. Поряд з тим, варто звернути увагу на причини такого стану, серед яких, як правило, може виступати економічний спад. Занадто низь-

кий рівень безробіття може бути характерним для планово-директивного типу економіки, економічного буму, або за екстремальних умов, які вимагають максимального залучення трудових ресурсів [10]. Однак, за таких умов, виникає загроза значного зменшення конкуренції на ринку праці, що може вплинути на якість трудових ресурсів.

Важливим торговельно-економічним показником є, також, обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ). На відміну від портфельних, ПІІ носять довгостроковий характер та інвестуються, переважно у реальний сектор економіки, сприяючи його зростанню. Велику роль у їх залученні відіграють достатньо багато факторів (інституційного, соціально-економічного, політичного характеру), що визначають інвестиційну привабливість. Так, найвищий обсяг залучення прямих іноземних інвестицій, серед пострадянських країн, спостерігається у Росії (535,2 млн дол. США) та Казахстані (161,6 млн дол. США); найнижчий — Вірменії (4,7 млн дол. США), Киргизстані (6 млн дол. США), Латвії (3,7 млн дол. США), Таджикистані (2,3 млн. дол. США), Узбекистані (9,3 млн дол. США). Найбільшими інвесторами є Росія (470,9 млн дол. США) та Азербайджан (19,6 млн дол. США). Варто додати, що Росія та Казахстан мають високу інвестиційну привабливість не лише на пострадянському просторі, а й серед решти країн світу. За рейтингом Світового банку «Doing Business 2018» (який надає оцінку інституційним заходам спрямованим на розвиток підприємницької діяльності), Росія посіла 35 позицію, а Казахстан — 36 місце. Однак, найвище місце в рейтингу, серед досліджуваних країн, посідають Грузія (9 місце), Литва (16 місце) та Латвія (19 місце) [2].

Одними з найважливіших досягнень для розвитку підприємництва у Грузії — стали підвищення захисту міноритарних інвесторів, усунення неплатоспроможності та поліпшення доступу до електроенергії (за рахунок скорочення витрат на підключення нових клієнтів). Литві вдалось досягнути таких позицій завдяки нівелюванню існуючих негативних явищ унаслідок спрощення процедур отримання дозволів на будівництво; дозволів на підключення до електроенергії; захисту міноритарних інвесторів; спрощення процедури сплати податків через впровадження електронної системи подання та сплати податку на додану вартість, податку на прибуток підприємств і соціальних внесків. Латвія посилила нормативно-правовий захист працездатного населення від безробіття.

Щодо Росії та Казахстану, то перша — спростила передачу майна шляхом скорочення часу, необхідного для подання заяви на державну реєстрацію передачі права власності (реформа стосується як Москви, так і Санкт-Петербургу); полегшила процедуру отримання кредитів шляхом прийняття нового закону, який встановлює спеціальний реєстр застави (реформа стосується як Москви, так і Санкт-Петербургу); спростила експорт та імпорт внаслідок відкриття нового морського порту на узбережжі Фінської затоки, відбулось посилення конкуренції та зниження вартості прикордонного контролю в порту Санкт-Петербургу [2]. Казахстан полегшив передачу майна шляхом підвищення прозорості та механізмів вирішення спорів у системі земельних відносин; підвищив захист міноритарних інвесторів; спростив умови виконання контрактів.

Перейдемо до порівняння темпів зростання промислового виробництва пострадянських країн. Найвищі показники у Киргизстану (10,9 %), Латвії (10,6 %), Естонії (9,5 %). Киргизстан завдячує такому зростанню, перш за все, видобув-

ній промисловості (зокрема, видобутку золота, частка якого у експорті країни складає близько 43,7 %), а також виробництву нафтопродуктів. Щодо Латвії, то темпи зростання показника у 2017 р. відбувались унаслідок збільшення обсягів виробництва у видобувній промисловості і розробці кар'єрів (на 18 %); приріст в обробній промисловості склав 8 %, у тому числі у виробництві деревини і виробів з неї — 2 %, готових металовиробів — 14 %; обсяги будівельної продукції збільшилися на 19 % [7]. Темпи зростання промислового виробництва Естонії, були обумовлені збільшенням виробництва виробів з дерева, електронного обладнання, продуктів харчування і металопродукції [3]. Темпи падіння показника спостерігаються у Росії (–1 %) та Азербайджані (–3,8 %). У першому випадку, негативний результат показали всі складові індексу промислового виробництва (видобуток корисних копалин скоротився на 1 %, вторинне виробництво — на 2 %). Що стосується Азербайджана, то лівова частка промисловості припадає на видобувну галузь, зокрема нафтову, яка з кожним роком усе більше скорочується внаслідок зменшення сировини у розроблених родовищах. І тут виникає питання чи доцільно вкладати в розробку нових родовищ з урахуванням високої конкуренції на міжнародних ринках.

Вагомого значення в економічному розвитку держав відіграють їх торговельно-економічні відносини з рештою країн світу. Відтак, з метою підвищення свого рівня конкурентоздатності та поліпшення соціально-економічного становища, країни беруть участь у міжнародних інтеграційних об'єднаннях та/або поглиблюють свої міжнародні економічні відносини шляхом підписання двосторонніх торговельних угод. Не є виключенням і пострадянські країни, які, як уже йшлося у попередньому розділі, за кількістю РТУ посідають четверте місце в світі.

Після розпаду СРСР, колишні країни-учасниці почали активно формувати регіональні інтеграційні блоки зі спільною метою — сприяти економічному зростанню регіону. Нижче наведений перелік спроб пострадянських країн сформувати партнерство з суміжними державами з метою ефективного торговельно-економічного співробітництва:

- зона вільної торгівлі в межах Співдружності незалежних держав;
- Євразійський економічний союз, митний союз (Білорусь, Росія, Казахстан), Спільний економічний простір;
- зона вільної торгівлі в межах ГУАМ;
- інші регіональні інтеграційні об'єднання до яких залучені пострадянські країни: Організація чорноморського економічного співробітництва та розвитку (ОЧЕС), Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ), ЄС, асоціація БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай, ПАР), а також міжурядова міжнародна організація — Шанхайська організація співробітництва (ШОС).

Найбільша кількість регіональних торговельних угод укладена Естонією, Латвією та Литвою (у межах ЄС) — 42 угоди кожною країною. Найбільшими експортними партнерами Естонії є Фінляндія, на яку припадає 15,23 %, Швеція — 12,73 %, Росія — 10,29 %, Латвія — 8,61 %, Німеччина — 6,86 %. Найбільшими партнерами по експорту Литви є: Росія — 15,16 %, Латвія — 9,57 %, Польща — 8,06 %, Німеччина — 7,54 %, США — 5,28 %; найбільшими партнерами Латвії є Литва — 16,61 %, Естонія — 11,65 %, Росія — 9,12 %, Німеччина — 7,31 %, Швейцарія — 6,15 %.

Наступною за кількістю укладених РТУ є Україна — 18 угод. На відміну від Латвії, Литви та Естонії, торговельно-економічні угоди яких укладені в межах ЄС, міжнародні торговельно-економічні відносини України є більш диверсифікованими. Відтак, на сьогодні діючими є РТУ між Україною та Вірменією, Канадою, угода про участь у Спільному економічному просторі (Білорусь, Казахстан, Росія), між Україною та Європейською асоціацією вільної торгівлі (Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія), між Україною та ЄС, Грузією, Таджикистаном, Узбекистаном, ГУАМ (Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова), Угода про зону вільної торгівлі між країнами-учасниками СНД тощо [8]. Основними експортними партнерами України є: Росія (9,08 %), Польща (6,28 %), Туреччина (5,79 %), Італія (5,7 %) Індія (5,08 %).

Варто також відзначити, що питому вагу у зовнішній торгівлі України тривалий період часу займають саме країни ЄС і СНД. Проведений кореляційний аналіз дозволяє засвідчити взаємозв'язок між експортом у зазначені країни та рівнем ВВП України (табл. 2).

Таблиця 2

ОСНОВНІ ДАНІ МОДЕЛІ

Коефіцієнт детермінації R ²	0,943023968
Коефіцієнт кореляції R	99,30743865
F фактичне	2,558304211
T фактичне	2,558304211

Джерело: власні дослідження автора

Рівняння для даної моделі:

$$\hat{Y} = 146351 + 6,09 \cdot x_1 + 0,914 \cdot x_2, \quad (1)$$

де x_1 — це країни СНД, x_2 — країни ЄС.

Як бачимо коефіцієнт $R^2=94\%$ та $R=99\%$ тяжіють до 100 %, що свідчить про наявність тісного кореляційного зв'язку між показниками. Показники t -статистики є більшими від своїх табличних значень F -табл = 3,88 та t — табл = 2,18, тобто нульова гіпотеза не приймається, розрахунки по даній моделі є значимими. Отже, можна сказати, що торгівля, зокрема експорт до країн ЄС і СНД має вагомий вплив на ВВП нашої держави. Так, збільшення торгівлі з країнами СНД на 1 млн призведе до збільшення ВВП на 6,099 млн дол. США, а з країнами ЄС на 0,9 млн дол. США

Також, на основі проведених розрахунків було розроблено прогнозовані значення для показників ВВП і торгівлі з країнами СНД і ЄС (рис. 1)

Таким чином, згідно з проведеними розрахунками, можна сказати про прогнози щодо зростання обсягів експорту з країнами ЄС і СНД до 35,8 млн дол. США та 22,1 млн дол. США відповідно, у 2024 році, що наряду з іншими чинниками призведе до збільшення ВВП нашої країни до 194,4 млн дол. США у 2024 році.

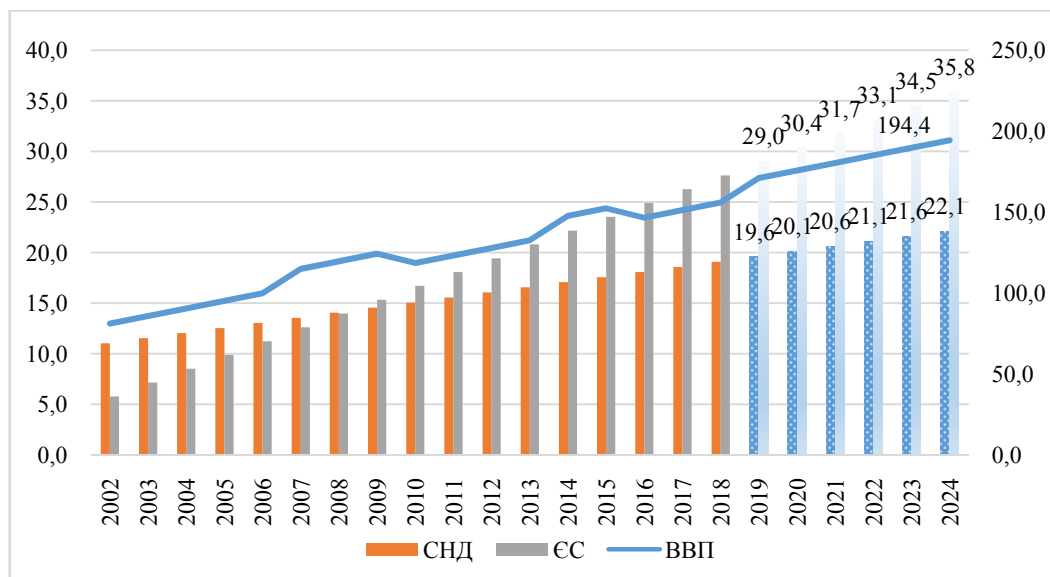

Рис. 1. Динаміки фактичних та прогнозованих показників ВВП України та експорту до ЄС та СНД 2002—2024 рр.

Джерело: власні дослідження автора.

Велику увагу привертають торговельно-економічні відносини між Україною та Росією. Виходячи зі світових (Світовий банк, ЮНКТАД, Міжнародний торговельний центр, The World Bank, UNCTAD, International Trade Center, відділ статистики ООН, СОТ [16]) і вітчизняних (Держстат України [5]) статистичних даних, не дивлячись на військову агресію на території України, Росія продовжує залишатись найбільшим торговельним партнером. Частка імпорту перевищила навіть питому вагу експорту у вітчизняній зовнішній торгівлі і склала 14,5 %. Крім того, залишається спірним статус України в СНД. У 2016 р. було прийнято рішення про припинення участі країни в СНД, а у травні 2018 р. було закрито представництво України при СНД лише у травні 2018 року.

Наступною за кількістю регіональних торговельних угод йде Грузія (13 РТУ), яка уклала торговельні договори з Китаєм, Казахстаном, ЄС і т.д., увійшла до Європейської асоціації зони вільної торгівлі та виступає країною засновницею ГУАМ. З 1993 по 2009 р. була учасницею СНД, однак після військової агресії зі сторони Росії — вийшла зі складу СНД. Проте, найбільша частка серед торговельних партнерів Грузії, нині, припадає на Росію (14,5 %). Серед решти партнерів по експорту можна виділити: Азербайджан (близько 10 % від сукупного експорту), Туреччину (близько 8 %), Вірменію (7,7 %) та Китай (7,6 %).

Росією, укладено 10 РТУ, переважна більшість яких, були нею ініційовані (Євразійський економічний союз, Спільна економічна зона, митний союз між Білоруссю, Росією та Казахстаном, зона вільної торгівлі СНД). Серед основних торговельних партнерів Росії (за експортом) є Китай (10,45 %), Нідерланди (9,64 %), Білорусь (4,33 %), Німеччина (4,31 %). Поряд з тим, Росія разом із

Казахстаном, Киргизстаном, Узбекистаном, Таджикистаном і Китаєм, є державою засновницею та учасницею (поряд з асоційованими Пакистаном та Індією) Шанхайської організації співробітництва (ШОС), одним з основних напрямків діяльності якої є співробітництво з міжнародними та регіональними організаціями (СНД, ООН, АСЕАН, Міжнародний комітет червоного хреста тощо) з питань безпеки (протидія тероризму, незаконному обігу наркотиків і зброї, організованих і транснаціональній злочинності тощо), економіки (умови торгівлі, заходи з просування товарів і послуг, залучення інвестицій тощо), гуманітарної сфери (культура, освіта, наука, охорона здоров'я) [11]. Також, Росія є країною учасницею БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південно-Африканська республіка) — групи країн, на які в сукупності припадає близько 42 % від населення світу та близько 18 % від світового експорту. Питання співробітництва БРІКС охоплюють біля 30 сфер, таких як: сільське господарство, наука і технології, культура, космічний простір, аналітичні центри, кібербезпека, соціальне забезпечення, інтелектуальна власність, здоров'я та туризм [1].

Щодо Вірменії та Казахстану, то, нині, ними укладено 9 регіональних торговельних угод, в тому числі Вірменією: з Казахстаном, Молдовою, Туркменістаном, Грузією, Україною, Євразійським економічним союзом, Киргизстаном, про зону вільної торгівлі в рамках СНД; Казахстаном: з Вірменією, Грузією, Росією, Україною тощо, а також підписані угоди про участь у спільній економічній зоні, Євразійському економічному співробітництві, митному союзі з Білорусією та Росією тощо. Основними експортними партнерами Вірменії є Росія (25 %), Болгарія (13,3 %), Швейцарія (11,5 %), Грузія (6,8 %) та Німеччина (близько 6 %). Найбільшими експортними партнерами Казахстану є Італія (близько 18 %), Китай (близько 12 %), Нідерланди (9,8 %) та Швейцарія (6,4 %).

Молдова та Киргизстан, поки що, уклали по 8 РТУ, в тому числі Киргизстан: з Україною, Узбекистаном, Вірменією, Казахстаном, Молдовою тощо, підписано угоду про Євразійський економічний простір і про зону вільної торгівлі в межах СНД; Молдова: з Вірменією, ЄС, Україною, Туреччиною, Киргизстаном, також підписано угоди про участь у ГУАМ, зону вільної торгівлі СНД тощо. Найбільшими торговельними партнерами по експорту Киргизстану є Швейцарія (близько 28 %), Казахстан (15,2 %), Росія (15,1 %), Великобританія (близько 11 %) Узбекистан (8,3 %). Найбільшими торговельними партнерами по експорту Молдови є: Румунія (близько 25 %); Росія (10,6 %), Італія (9,7 %), Німеччина (6,8 %), Великобританія (5,6 %).

Наступною по кількості Укладених РТУ є Білорусія (6 угод), зокрема в межах Спільного економічного простору, Євразійського економічного союзу, митного союзу з Росією та Казахстаном, зони вільної торгівлі СНД. Слід відмітити, що більшість укладених Білоруссю РТУ є багатосторонніми в рамках інтеграційних об'єднань. Двосторонньою угодою є лише договір підписаний з Україною про зону вільної торгівлі. Найбільшими торговельними партнерами держави по експорту виступають: Росія (близько 44 %), Україна (11,5 %), Великобританія (8,2 %), Нідерланди (близько 4 %), Німеччина (близько 4 %).

Азербайджан і Туркменістан мають по 5 укладених регіональних торговельних угод, Азербайджан: з Грузією, Україною, Росією, являється країною засновницею СНД і ГУАМ; Туркменістан: з Вірменією, Грузією, Росією, Україною, є засновницею СНД. Найбільшими торговельними партнерами по експорту Азер-

байджану є Італія (близько 32 %), Туреччина (близько 10 %), Ізраїль (близько 5 %), Росія (4,2 %), Чехія (більше 4 %). Найбільшими торговельними партнерами по експорту Туркменістану є: Росія (41,1 %), Італія (16 %), Іран (9,7 %), Туреччина (7,4 %), Україна (6,6 %).

Узбекистаном укладено 4 РТУ: про заснування СНД, двосторонні угоди з Україною, Росією, Киргизстаном. Найбільшими торговельними партнерами по експорту є Швейцарія (38,7 %), Китай (15,5 %), Росія (10,7 %), Туреччина (8,6 %), Казахстан (7,7 %), Афганістан (4,7 %).

Найменша кількість укладених регіональних торговельних угод серед пострадянських країн у Таджикистану (3 угоди): про зону вільної торгівлі в рамках СНД і договір з Україною. Найбільшими торговельними партнерами по експорту є Туреччина (27,5 %), Китай (17,7 %), Росія (13,4 %), Швейцарія (12,5 %), Алжир (8,2 %), Іран (7,1 %).

Висновки. Аналіз основних торговельно-економічних показників пострадянських країн дає підстави зробити висновки, що майже жодна з держав так і не досягла високого рівня соціально-економічного розвитку. До країн з високим рівнем доходів на душу населення можна віднести лише Латвію, Литву та Естонію (які завдячують зазначеним інтеграції до ЄС). Також, варто підкреслити, що укладання регіональних торговельних угод, в межах досліджуваних країн, є мало ефективним. Зокрема, внаслідок, різних національних інтересів, рівня соціально-економічного розвитку, культурних розбіжностей, різної релігійної приналежності, політичних суперечок, геоекономічних позицій тощо. Що стосується зростання натуральних показників, то воно відбувається на базі глобальної лібералізації торгівлі. Тобто, укладені РТУ лише дозволяють пострадянським країнам залишатись у сучасному тренді, й не погіршувати свої показники. Однак про значні результативні переваги, які дозволили б державам вийти на новий рівень торговельно-економічного зростання та відносин, за рахунок використання переваг від інтеграційних процесів, поки що говорити зарано. Поряд з тим, з огляду на швидкі зміни, що відбуваються у сфері міжнародних економічних відносин і появу нових геоекономічних сценаріїв розвитку, запропонованих «країнами периферії» цікавим для подальших досліджень стає розгляд, наприклад, запропонованого Польщею формату співпраці держав від Балтійського, до Чорного та Адріатичного морів «Міжмор'я».

Література

1. BRICS : web site. URL: <http://brics.itamaraty.gov.br/>
2. Doing Business 2018. *World Bank*. URL: <http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf>.
3. Estonian industry shows impressive growth: web site. URL: <https://ee.sputniknews.ru/economy/20180305/9589301/promyshlennostj-estonia-demonstryruet-vpechatljayushij-rost.html> [In Russian].
4. GDP per capita (current US\$). *World Bank Open Data*: web site. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=LI;>
5. Geographic structure of foreign trade in goods in 2017. State Statistics Service of Ukraine: website. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2017/zd/ztt/ztt_u/ztt1217_u.htm [In Ukrainian],

6. In 2017, the industry grew twice below the government's forecast: the website. URL: <https://www.rbc.ru/economics/23/01/2018/5a6733379a794702c1da99de>
7. Latvia's economic growth in 2017 set a record for six years in DELFI. URL: <https://www.delfi.lv/biznes/bnews/v-2017-godu-rost-ekonomiki-latvii-usit-rekord-za-shest-let.d?id=49793017> [In Russian].
8. Regional trade agreements Database. *WTO* : web site. URL: <http://rtais.wto.org/UI/PublicSearchByMemberResult.aspx?MemberCode=804&lang=1&redirect=1>.
9. Regional trade agreements notified to the GATT/WTO and in force : web site. URL: <http://rtais.wto.org/UI/publicPreDefRepByCountry.aspx> (Last accessed: 11.10.2018).
10. Savchenko AG Macroeconomics: Textbook. Kyiv: KNEU, 2005. 441 p. URL: http://www.srines.com/book_1325.html
http://www.srines.com/book_1325_chapter_15_3.1._Zajjnjatst__bezrobtjtja.html [In Ukrainian].
11. Secretariat of the Shanghai Cooperation Organization: Website. URL: <http://rus.sectsc.org/cooperation/> [In Russian].
12. The World Factbook. *CIA* : web site. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/> (Last accessed: 11.10.2018).
13. The World Factbook. *CIA*: web site. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/211rank.html#TI>
14. Ukraine. Regional trade agreements Database. *WTO* : web site. URL: <http://rtais.wto.org/UI/PublicSearchByMemberResult.aspx?MemberCode=804&lang=1&redirect=1>
15. Which countries have succeeded since the collapse of the USSR. Forbes: web site. URL: https://forbes.kz/finances/finance/spustya_chetvert_veka_1/ [In Russian].
16. World integrated trade solution : web site. URL: <https://wits.worldbank.org/Default.aspx#>,

References

1. BRICS : web site. URL: <http://brics.itamaraty.gov.br/>
2. Doing Business 2018. *World Bank*. URL: <http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf>.
3. Estonian industry shows impressive growth: web site. URL: <https://ee.sputniknews.ru/economy/20180305/9589301/promyshlennostj-estonia-demonstryuet-vpechatljayushij-rost.html> [In Russian].
4. GDP per capita (current US\$). *World Bank Open Data*: web site. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=LI;>
5. Geographic structure of foreign trade in goods in 2017. State Statistics Service of Ukraine: website. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2017/zd/ztt/ztt_u/ztt1217_u.htm [In Ukrainian],
6. In 2017, the industry grew twice below the government's forecast: the website. URL: <https://www.rbc.ru/economics/23/01/2018/5a6733379a794702c1da99de>
7. Latvia's economic growth in 2017 set a record for six years in DELFI. URL: <https://www.delfi.lv/biznes/bnews/v-2017-godu-rost-ekonomiki-latvii-usit-rekord-za-shest-let.d?id=49793017> [In Russian].
8. Regional trade agreements Database. *WTO* : web site. URL: <http://rtais.wto.org/UI/PublicSearchByMemberResult.aspx?MemberCode=804&lang=1&redirect=1>.
9. Regional trade agreements notified to the GATT/WTO and in force : web site. URL: <http://rtais.wto.org/UI/publicPreDefRepByCountry.aspx> (Last accessed: 11.10.2018).
10. Savchenko AG Macroeconomics: Textbook. Kyiv: KNEU, 2005. 441 p. URL: http://www.srines.com/book_1325.html
http://www.srines.com/book_1325_chapter_15_3.1._Zajjnjatst__bezrobtjtja.html [In Ukrainian].

11. Secretariat of the Shanghai Cooperation Organization: Website. URL: <http://rus.sectsc.org/cooperation/> [In Russian].
12. The World Factbook. CIA : web site. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/> (Last accessed: 11.10.2018).
13. The World Factbook. CIA: web site. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/211rank.html#TI>
14. Ukraine. Regional trade agreements Database. WTO : web site. URL: <http://rtais.wto.org/UI/PublicSearchByMemberResult.aspx?MemberCode=804&lang=1&redirect=1>
15. Which countries have succeeded since the collapse of the USSR. Forbes: web site. URL: https://forbes.kz/finances/finance/spustya_chetvert_veka_1/ [In Russian].
16. World integrated trade solution : web site. URL: <https://wits.worldbank.org/Default.aspx#>

Стаття надійшла 11.06.2019

УДК 338.1

doi.10.33111/vz_kneu.20.19.01.13.089.095

Чеберяко Оксана В.

доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів
КНУ імені Тараса Шевченка
вул. Васильківська 90-А, Київ, Україна
e-mail: cheberyako@ukr.net
ORCID: 0000-0002-1563-9611

Кошембар Людмила О.

кандидат економічних наук,
Директор з аудиту ТОВ «АФ «Жерміналь»
вул. Троїхсвятительська/Костюльна, 5/1А, Київ, Україна
e-mail: info@jerminal.com.ua

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Cheberyak Oksana

Doctor of economics
Professor of the Department of Finance
Taras Shevchenko National University
st. Vasylkivska 90-A, Kyiv, Ukraine
e-mail: cheberyako@ukr.net
ORCID: 0000-0002-1563-9611

Koshembar Lyudmila

Ph.D. in Economics
Auditing Director TOB «AF «Zherminal» Ltd
st. Trokhsvyatytelska/Kostolna, 5 / 1A, Kyiv, Ukraine
e-mail: info@jerminal.com.ua

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF EVALUATION ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

Анотація. У статті обґрунтовано методологічні засади оцінювання економічної безпеки підприємства в умовах волатильності ринкової кон'юнктури та зatoryжної фі-